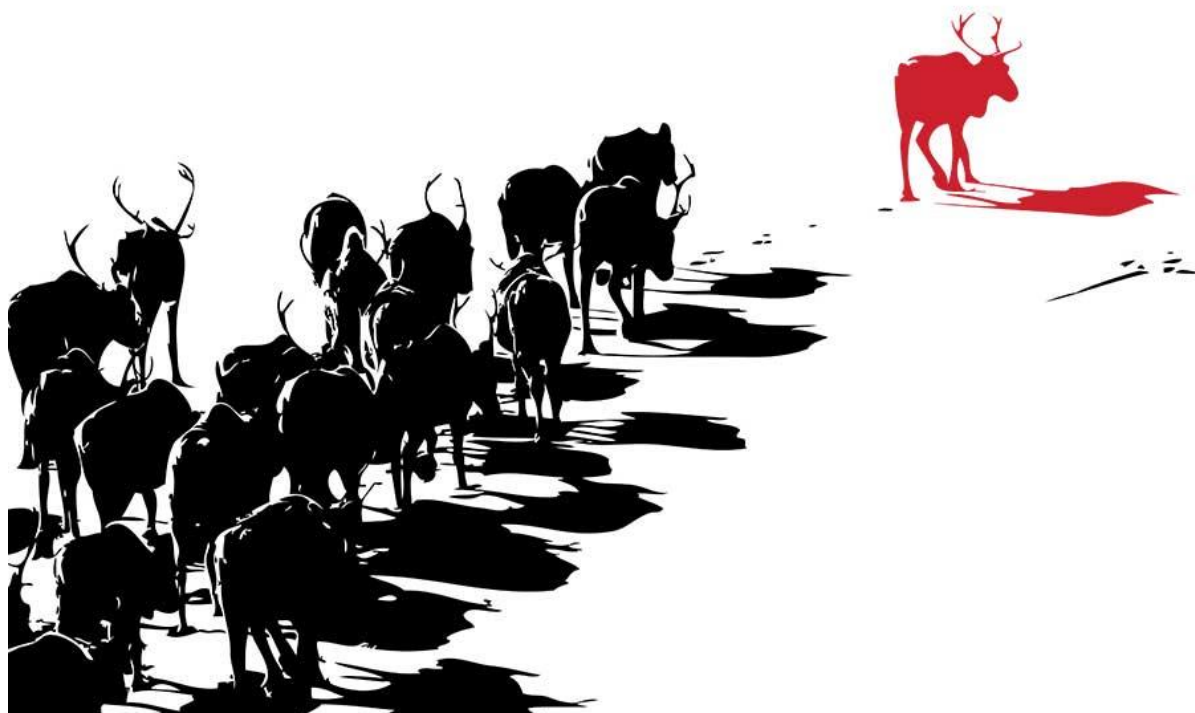

SÁMIID RIIKKASEARVI

Svenska Samernas Riksförbund · SSR

Riktlinjer vid forsknings- och projektsamarbeten med Sámiid Riikkasearvi (SSR)

Innehållsförteckning

Innehåll

Riktlinjer vid projektsamarbeten med Sámiid Riikkasearvi (SSR).....	1
Innehållsförteckning.....	2
Inledning	3
Uppdrag.....	3
Indigenous people och ethical guidelines	4
SSR, samarbets- och forskningsprojekt.....	4
Etablera ett samarbete/första kontakten	6
Vilka forskare/samarbetspartners.....	6
SSR:s forsknings- och samarbetsriktlinjer	6
Free and prior informed consent (FPIC).....	7
I mötet mellan forskare/projektarbetare och informant.....	8
Teorier och metoder	8
Kunskapsbärare	9
Synliggöra sin medverkan	9
Kostnader för avsättande av tid, utrustning, resor m.m.	9
Insamlad kunskap.....	10
Det samiska språket.....	11
Återkoppling till de berörda/SSR	12
Käll- och litteraturförteckning	13
Bilaga 1.....	15
Checklista	15

Antagen vid SSR:s styrelsemöte 2019-04-14

Inledning

Forskning om samer har pågått väldigt länge. Samernas omnämndes redan under 500-talet i etnografiska beskrivningar över Lappland. Under 1900-talet intensifierades forskningen om samerna betydligt utifrån olika forskningsperspektiv, allt från genetik till antropologi till språk och nu senast klimatforskning. I mycket av den äldre forskningen är det tydligt att den samiska befolkningen har betraktats som objekt, vilket går hand i hand med den syn som rådde då. Det samhällsklimats som råder när forskningen genomförs påverkar utgångspunkter, teorier, metoder etc., och har alltid gjort det och kommer alltid att göra det.

Forskningsvärldens intresse för den samiska världen har ökat väsentligt de senaste 30 åren, och intresset verkar inte avta, vilket är gemensamt för alla urfolk.

First Nations recognize the need to protect and preserve their indigenous intellectual property, culture, and traditional knowledge and have started to establish their own regulations for research in their communities. The scientific community has also come to realize that First Nations have much to offer in terms of sustainability and stewardship of the environment. (<http://www.mfnerc.org/wp-content/uploads/2014/03/Ethical-Research-in-Manitoba-First-Nations.pdf>)

Många urfolksorganisationer världen över har därför utvecklat egna forsknings- och samarbetsriktlinjer som ska skydda deras kultur och samhälle. Genom riktlinjer får urfolk även inflytande, kontroll och makt över den forskning och samarbeten som ska genomföras i/på deras kulturer. Sámiid Riikkasearvi (SSR) följer därmed en internationell urfolksinriktning, vars huvudsakliga fokus är att få mandat över den forskning och projekt som genomförs om samer, deras kultur, näring, språk etc. SSR får många förfrågningar om samarbeten som inte bara handlar om forskning, därför gäller dessa riktlinjer vid såväl forskning som samarbetsprojekt. För SSR är det viktigt att ha en aktiv roll och kunna påverka vilken forskning och vilka projekt som genomförs, så att projekten har relevans för organisationen och dess medlemmar.

Som samisk organisation ska man inte vara rädd eller tveksam till forskningen och samarbeten, utan man ska se den som en möjlighet för det samiska samhällets fortsatta utveckling och framförallt att man kan ställa krav på samarbetspartnerna. Som same är man inte ett objekt längre utan man har mycket att säga till om, och den möjligheten ska man använda sig av, dvs skaffa sig inflytande över samarbetsprojekt och forskning. Tiden när samerna och dess representanter satt tyst är sedan länge förbi.

Uppdrag

Det här uppdragets målsättning är att utveckla samarbets- och forskningsriktlinjer för organisationen Sámiid Riikkasearvi, hur organisationen ska förhålla sig till projektsamarbeten samt hur andra ska förhålla sig till dem. Bägge parter ska möta varandra med respekt och veta vad som förväntas av varandra under projektiden.

Tanken är att det ska bli en "handbok" med checklistor som SSR går igenom innan man bestämmer sig för att delta i forsknings- eller samarbetsprojekt. På så sätt ställer man samma krav på samtliga som kontaktar SSR för olika samarbeten samtidigt som man kan stämma av att ett antal punkter finns med i den presenterade forskningsansökan/samarbetet. Checklistan är också en instruktion till de som vill inleda samarbeten med SSR, och vad organisationen ställer för krav på dem. Riktlinjerna ska betraktas som ett hjälpmedel för styrelsen och kansliet i kontakten med utomstående parter. Om andra också kan ha nytta av SSR:s riktlinjer för samarbeten och forskning, är det bara positivt.

Uppdraget är inte att utveckla samarbets- och forskningsriktlinjer som ska gälla generellt för den samiska befolkningen/samhället. De är inte heller utvecklade från ett forskarperspektiv, utan

riktlinjerna som presenteras nedan är hur SSR förhåller sig till samarbetsprojekt. Det är organisationens egna riktlinjer.

Riktlinjerna behandlar inte heller begrepp som dekolonisering, urfolksmetodologi eller liknande koncept, eftersom det inte har ingått i uppdraget. Vilka teorier och metoder som forskarna använder sig av beror mycket på inom vilket akademiskt fält de befinner sig. Det skiljer sig väldigt mycket mellan teorier och metoder mellan humaniora och naturvetenskapliga ämnen, så det är nästintill omöjligt att hantera dem överskådligt i ett policydokument.

SSR:s grundinställning gällande utgångspunkter, teorier och metoder, vilka inte är förhandlingsbara under några omständigheter, är att inte några teorier eller metoder som projekten väljer att använda sig av, ska vara stötande/kränkande, varken för samhället, individen eller renen.

Forskarna/samarbetspartnerna måste ta hänsyn till de samiska sedvänjor och kunskaper som finns, och låta SSR vara delaktiga hela vägen. Det kan ibland uppstå diskussioner om vad som är lämpliga metoder och teorier, och SSR har tolkningsföreträdare i sådana situationer. SSR ska betraktas som en expert i området, utifrån den kompetens som kansliet har eller som organisationen väljer att hämta utifrån, en så kallad second opinion.

Indigenous people and ethical guidelines

En internationell utblick till framförallt Kanada och Nya Zeeland visar att många urfolk i dessa områden har utvecklat "ethical guidelines" för hur forskning och samarbeten ska bedrivas i deras samhällen. Målsättningen är att de ska ha kontroll över vilken forskning och vilka samarbeten som genomförs, vilka individer som genomför den, samt att kulturen/samhällena inte ska bli exproprierad av utomstående.

Indigenous people now require that the research dealing with indigenous issues has to estimate from the needs and concerns of indigenous communities instead of those of an individual researcher or the dominant society (Kuokkanen 2008, 49)

En del urfolk har även utvecklat forskningsetiska kommittéer som måste godkänna forskarens/forskarnas projekt innan de får påbörja sin forskning. Det är ett steg att få kontroll över vilken forskning som genomförs i deras samhällen/kulturer. SSR har i dagsläget varken ekonomiska eller personella resurser för att kunna utveckla ett sådant organ gentemot forskningen. Det är inte heller SSR:s uppgift att ta ett sådant övergripande ansvar för hela det samiska folket med alla dess skillnader.

SSR ställer däremot kravet på forskare och andra samarbetspartners att de ska ha relevanta förkunskaper om det samiska samhället, innan de inleder samarbeten. SSR:s erfarenhet är att många har bristande kunskaper om det samiska samhället, och att SSR får använda en del av projekttiden för att utbilda forskare och andra i samiska frågor, vilket tar onödig tid av projektet. För att komma förbi denna "kunskapslucka" som har en negativ inverkan på projektresultaten, ställer SSR krav på att forskare och samarbetspartners ska gå en utbildning om samiska frågor som SSR tillhandahåller. Kursen innehåller grundläggande kunskaper om det samiska samhället; kortfattad historik och nutida omvärldsanalys om det samiska samhället, kunskaper om renskötsel, etik samt om SSR som organisation.

SSR, samarbets- och forskningsprojekt

Utgångspunkten för samarbeten och forskning som SSR ska vara delaktig i bör vara: att projekten ska ha värderingar som stämmer överens med SSR:s uppdrag och värdegrund.

SSR är en sammanslutning av svenska samebyar och sameföreningar med uppgift att tillvarata och främja de svenska samernas ekonomiska, sociala, rättsliga, administrativa och kulturella intressen med särskild hänsyn till renskötselns och dess binäringars fortbestånd och sunda utveckling. (§1, SSR:s stadgar)

Samarbeten som SSR framförallt kommer att engagera sig i är projekt som behandlar samernas samhälle, där specifikt fokus ligger på det renskötselsamiska samhället. Om utgångspunkterna i det tänkta forskningsprojektet inte ligger helt i linje med SSR:s värderingar eller om man känner sig osäkra till projektet, bör organisationen ställa sig frågan;

Ska vi verkligen delta i det här projektet med vår kompetens? Om svaret är att projektet kan vara av intresse om förutsättningarna delvis ändras, ska SSR framföra det till de projektansvariga. Om de önskade förändringarna skrivs in i projektbeskrivningen, så kan SSR ingå i det tänkta samarbetet.

Om projektet känns tveksamt, även om förutsättningarna anpassas efter SSR:s krav/önskemål bör organisationen säga nej. SSR:s inställning är att det är bättre att inte delta i ett projekt som känns tveksamt. Som samisk organisation legaliserar man projekt gentemot såväl den samiska världen som den övriga världen, om man deltar i dem. Det är därför bättre att avstå deltagande än att delta i projektet som inte uppfyller SSR:s värdegrund.

Om samarbete inleds så tecknar SSR och samarbetspart/ansvarig projektledare ett avtal som reglerar varje parts roll i projektet, ett så kallat Fritt och i förväg informerat samtycke. Det innebär att SSR tar en aktiv del och ansvar för de projekt som man väljer att delta i. Samtidigt åtar sig organisationen att bevaka att de krav man ställt för sin medverkan i projektet faktiskt följs, så att SSR:s namn inte bara blir ”pynt” i slutändan.

Vid samtliga förfrågningar om samverkan kring projekt ska ett antal frågeställningar angående det tänkta projektet ställas. Om inte ett antal frågeställningar kan besvaras, eller om svaren inte stämmer överens med värdegrunden, ska SSR att överväga om de verkligen ska delta i projektet.

Organisationens grundinställning är att det är bättre att delta i ett färre antal projekt och istället fokusera på dem. SSR är selektiva i sitt urval av vilka projekt man väljer att delta i.

De frågeställningar som används för bedömning av projekt återfinns ofta i såväl allmänna etiska riktlinjer, som i etiska riktlinjer som andra urfolk har utvecklat. De är därmed inte unika för SSR el den samiska befolkningsgruppen utan globalt utvecklade bland urfolksforskare och urfolkssamhällen (Tuhiwai-Smith, 1999, s 173.) Många forskare som arbetar med urfolksforskning i andra länder är redan vana att arbeta utifrån riktlinjer som är fastställda av urfолksorganisationer. Nedan presenterade frågeställningar är grunden för en första bedömning om man ska medverka i samarbetsprojektet eller inte. Frågeställningarna behandlar projektsamarbeten från ett övergripande perspektiv utan att gå närmare in på detaljer.

- Vems forskning/projekt? Vem genomför forskningen/projektet?
- Vem har nytta av det? Vems intressen?
- Varför vill de att vi ska delta i projektet?
- Varför vill vi delta?
- Har vi möjlighet att påverka upplägget/innehållet i projektet?
- Vad ska projektet resultera i?
- Vilka krav kan vi ställa?
- Vilka teorier och metoder ska användas i projektet?
- Vad händer med källmaterialet? Vem äger det?
- Vad ska vi ha för krav på återkoppling?
- Vad händer om vi inte blir nöjda med resultaten?
- Vilka möjligheter finns det att kliva av projektet, om det frångår gemensamma överenskommelser?
- Är vi bara pynt?

När ovanstående frågeställningar har besvarats har SSR ett underlag för att fatta ett beslut om man ska gå vidare med projektet eller inte. Om SSR väljer att delta i projekt så utgör organisationens namn en kvalitetsstämpel för omgivningen att forskningen/projektet håller hög nivå och har relevanta kunskaper om den samiska renskötselvärlden.

Etablera ett samarbete/första kontakten

Det är egentligen omöjligt att bilda en uppfattning om man ska delta i ett projekt genom ett telefonsamtal. Det krävs att man träffas, för att dels skapa en uppfattning om vad projektet ska handla om och om man ska delta i det. Om det finns en projektansökan el liknande underlag ska SSR få ta del av det innan man fortsätter diskussionerna.

Det finns ofta ett glapp mellan vad forskningen/projekten vill fokusera på och vad SSR/människorna som forskningen berör anser att det behövs fördjupade studier kring. SSR gör skillnad på om man blir tillfrågad att utveckla ett projekt från scratch el om man blir erbjuden att delta i ett redan finansierat projekt. Oavsett vilket som, bör man träffas och diskutera igenom förutsättningarna för forsknings- eller samarbetsprojektet (Grenier 1998, s 89).

Det vanligaste förekommande är att man blir tillfrågad att delta i ett redan etablerat projekt. Det omvända är enligt SSR att föredra, där man får vara med att få utveckla projektet redan från början, eftersom dessa kan specialanpassats efter SSR:s behov av fördjupade studier som är kopplade till värdegrunden. Att ha en diskussion redan från början blir mer intressant både för de som forskar och för SSR. Genom ett sådant arbetssätt blir man jämlikar i projektet redan från dag 1, och har inflytande, man förväntas då inte bara vara en passiv deltagare. Sådana förfrågningar kommer att gå före förfrågningar där man inte haft möjlighet att delta i utformandet. SSR är ytterst tveksamma till att medverka i projekt där de erbjuds att delta först efter att finansiering erhållits.

Vilka forskare/samarbetspartners

Eftersom det råder ett stort intresse att studera samerna utifrån olika perspektiv och på olika nivåer, måste SSR förhålla sig till vilka som kontakter dem och vilka man ska lägga ned tid och engagemang på. SSR kommer framförallt att prioritera samarbeten som bedrivs av disputerade forskare och master-studenter. De har specifika hypoteser och frågeställningar som de utgår ifrån, och har grundläggande kunskaper om det ämne som de forskar om. På dessa nivåer kan man ställa krav på bland annat FPIC samt att den som arbetar med projektet sedan tidigare har förvärvat sig baskunskaper om ämnet, forskningsetik samt om den formalia som ska finnas i vetenskapliga rapporter, artiklar m.m. Innan master-nivå och forskningsnivå handlar uppsatsskrivande framförallt om att lära sig hantverket, dvs formalia och uppsatsens resultat kan vara av mindre betydelse.

SSR:s forsknings- och samarbetsriktlinjer

Riktlinjer tenderar ofta att bli överarbetade och för detaljerade även om syftet är gott. Det innebär ofta att organisationer har riktlinjer men att de används sällan och att de efter ett tag glöms de bort, för ingen orkar använda dem, varken organisationen som utvecklade dem eller de som vill inleda olika samarbeten med organisationen. För att förhindra att så blir fallet med dessa riktlinjer så har några få riktlinjer valts ut och betonats istället.

Riktlinjer ska också betraktas som ett hjälpmedel för forskaren/samarbetspartnern att reflektera kring sin egen planerade forskning/projekt (Nagell Wislöff 2008, 39). De flesta vill göra rätt för sig men är inte bekant med seder och bruk och därför kan riktlinjer vara till stor hjälp av för dem. De får ett tydligt och strukturerat hjälpmedel, och förhoppnings svar på frågor som de inte ens var medvetna om att de hade. Riktlinjer reglerar relationen mellan forskarna och de som har kunskapen som efterfrågas (Grenier, 1998 s 24). Riktlinjer gör det möjligt för SSR och dess medlemmar att ställa krav på forskarna/samarbetspartners samt vice versa. Forskarna/samarbetspartnerna vet vad de kan förvänta sig av SSR. Riktlinjer är ett sätt att försöka minimera risken för att missförstånd och konflikter uppstår.

Free and prior informed consent (FPIC)

Som första steg i bedömningen av eventuell medverkan i projekt går SSR igenom dessa riktlinjer, oavsett om projektets syfte är klockrent eller mer tveksamt. SSR behandlar alla förfrågningar på samma sätt, oavsett vem som ställer förfrågan. (Se frågeställningar ovan).

När SSR bestämt sig för att medverka i ett projekt ska ett så kallat Free and prior informed consent (Fritt och i förväg informerat samtycke) härnäst kallat FPIC upprättas mellan berörda parter. Det är en överenskommelse mellan ansvarig institution/organisation/konsult och SSR. Det kan även upprättas på det individuella planet, om t ex kunskapsbärare från SSR:s medlemmar förväntas delta i projektet. Genom att utgå från FPIC så ansluter sig SSR till ett internationellt urfolkskoncept. FPIC är utvecklat och accepterat bland många urfolk. The Alaska Native Knowledge Network (2009) har utifrån sin kultur utvecklat vad som ska ingå i ett FPIC. Deras krav på vad som ska ingå i det skriftliga dokumentet som upprättas mellan dem och projektet är även användbart för SSR. Vad som ingår i FPIC utgörs också av de frågor som SSR belyser innan de beslutar om de ska vara delaktiga eller inte.

Genom att kontrakt upprättas mellan projektet och SSR, förbinder sig båda parter gentemot varandra. Projektansvarig att projektet ska vara seriöst och ta hänsyn till den samiska kulturen och värderingar samt att SSR avsätter den tid som man kommit överens om för att bistå projektet för att denne ska kunna nå välunderbyggda resultat.

I ett FPIC-dokumentet ska följande punkter ingå:

- Finansiering av projektet – vem finansierar?
  - Vem är huvudfinansierare? Finns det underfinansierare? Ska SSR bidra i finansieringen av projektet, i så fall hur; medel eller eget arbete? Hur ersätts SSR för deltagande i projektet? Arvodering av kunskapsbärare och andra ekonomiska kostnader kan regleras under denna punkt? Om enskilda medlemmar deltar bör även deras ekonomiska roll specificeras under denna punkt.
- Vem är ansvarig för projektet och vilka kommer att jobba i det?
  - Viktigt att det framgår vem som är huvudansvarig för projektet och vilka andra som ingår i arbetet. Om medarbetare tillkommer i projektet ska SSR få informationen i god tid. Det bör även framgå vem som är kontaktperson från SSR och vilka andra som deltar från SSR:s sida. Kontaktuppgifter ska finnas med i dokumentet för alla deltagande parter.
- Finns det behov av kunskapsbärare, guider och tolkar för projektets genomförande?
- Vilka metoder som ska användas i projektet?
- Vilka teorier som ska användas i projektet?
  - Vilket språk kommer att användas i projektet?
- Det ska framgå vilka språk som ska användas i projektet dels i insamlingsarbetet men även i den efterföljande analysen.
- Samisk terminologi och Ortsnamn ska användas
- Vilka positiva samt negativa effekter kan eventuellt deltagande i projektet få för SSR och dess medlemmar?
- Återkopplingskrav, hur ska SSR och dess medlemmar få ta del av projektresultaten?

- Kopior av slutprodukten (oavsett om det är böcker el artiklar) ska skickas till SSR, och till de individer som ställt upp i projektet. Projektgruppen ska återkoppla sina resultat genom föreläsningar och presentationer till dem det berör.
- Hur hanteras källmaterialet? Hur kommer det att bevaras i framtiden? Och vilka har tillgång till det?
  - Under ovanstående är det viktigt att komma ihåg att material som skapas genom projekt som genomförs av universitet/högskolor faller under offentlighetsprincipen. Det innebär i praktiken att egentligen vem som helst kan kräva att få ta del av källmaterialet.
- Forskaren/projektarbetaren måste respektera den samiska kulturen med dess värderingar och sedvänjor.
  - T ex om forskning/projektet genomförs i renskötselarbetet bör projektarbetaren vara medveten om och visa hög förståelse för att beslut snabbt kan förändras beroende på yttre förutsättningar, väder, vind etc.
- SSR ska närhelst de bedömer det som relevant kunna avbryta samarbetet med projektet, om den bryter mot ovanstående.
  - Det är viktigt att samtliga parter i projektet är medvetna om att en el flera parter kan lämna det, om de upplever att forskningen/projektet strider mot accepterade metoder, eller att SSR känner sig kränkt av arbetsmetodiken. Det här ställer krav på SSR att de tidigt signalerar om det är något som upplevs felaktigt/kränkande. Mycket brukar gå att lösa genom kommunikation.
- Även hur överenskommelser med enskilda kunskapsbärare ska ske, bör hanteras i FPIC, så att alla informanter behandlas på samma sak när de t ex gäller ekonomisk ersättning, möjligheten till anonymitet etc.

Genom upprättande av dylika skriftliga kontrakt, får SSR inflytande över projekten, och forskarna/projektarbetarna måste förhålla sig till de krav som ställs. Fritt och i förväg informerat samtycke ska betraktas som ett skydd för både SSR och projektarbetarna, dels så att båda parter är överens om vad som gäller för projektet samt dels så att framtiget materialet kan bli använt till annat än vad det är avsett till (Nordin Jonsson 2011, 106)

I mötet mellan forskare/projektarbetare och informant

Teorier och metoder

De teorier och metoder som används i projektet ska inte på något sätt vara kränkande eller skada de involverade på något sätt, varken vid insamlingsarbetet, analysen eller vid resultatpresentationen. Om en kunskapsbärare känner att de teorier eller metoder som används i projektet på något sätt är kränkande ska hen kunna avsluta samarbetet med omedelbar verkan. Inom forskningen används det många olika teorier och metoder beroende på vilken ämnesdisciplin man forskar i. Det är därför svårt att specificera riktlinjer för teorier och metoder på ett detaljerat sätt. Den allmänna rekommendationen är därför att deltagarna eller renarna inte ska bli utsatta för forskning/projekt som på något sätt kan upplevas som stötande eller skada dem.

SSR ska därför innan forskningssamarbeten inleds, diskutera teorier och metoder med de projektansvariga och de som kommer att jobba i projekten. Det kan vara så att teorierna och

metoderna som forskarna/projektmedarbetarna tänker använda sig av kan upplevas som stötande av SSR, därför är det av vikt att dessa diskuteras innan. Vad som är acceptabelt inom ett majoritetssamhälle, behöver inte vara det inom ett urfolkssamhälle. Det beror framförallt på att olika värderingsbaser möts och då kan olika synsätt på teorier och metoder synliggöras.

Kunskapsbärare

Länge har det varit vanligt att forskare och andra som inhämtat samernas kunskap, inte ackrediterat de som har kunskapen. När forskningsrapporter/böcker etc. har publicerats har det ofta framstått som om det är forskaren/den som skrivit boken/artikeln har besittit kunskapen, fast när man läser texten framkommer det tydligt att det är andra som innehåft och delgett kunskapen utan att omnämnas. SSR har som riktlinje att de som ställer upp i projekten och delger sina kunskaper också ska synliggöras i slutrapporten, eftersom det är dem som är själva grunden för att uppdraget har kunnat genomföras.

Vid projekt som SSR deltar i, ska det tydligt framgå att de har varit delaktiga samt vilka eventuella samebyar och enskilda individer som delaktigt i projektet. Utan SSR legitimerande av projektet hade det mest troligt varit betydligt svårare att genomföra det. Det är därför viktigt att organisationen, samebyar/sameföreningar och enskilda individer som ställer upp i projektet ackrediteras på ett tydligt sätt till den framtida läsaren.

Synliggöra sin medverkan

SSR:s personal och styrelsemedlemmar deltar med namn när de medverkar i projektet, t ex. om de blir intervjuade. Dessa intervjuer görs i deras officiella uppdrag som styrelsemedlem eller tjänsteman i SSR.

Om renskötare eller andra privatpersoner ska delta i projekten, så ska de det tydligt framgå att de har deltagit i det. Genom att synliggöra med sitt namn att man deltagit i projektet kan man ackrediteras för sin kunskap och sina insatser i forskningsprojektet. Den stora fördelen är framförallt att kunskapen går att koppla till en familj och ett specifikt område. Kunskapen blir mer värd när den kan kopplas till område, och mer specifika slutsatser kan dras samt att det är möjligt att visa på områdesskillnader. Genom ett sådant förfaringsätt visar SSR och kunskapsbärarna på att det inte går att dra generella slutsatser om t ex. renskötsel. Att områdestillhörigheten framgår kan även bli värdefull vid senare tillfällen för SSR.

Det måste dock ges utrymme för traditionsbärare som inte har officiella uppdrag för SSR att vara anonyma. Projekten kan handla om känsliga ämnen som man kanske inte vill prata högt om eller att anonymiteten är en förutsättning för att man överhuvudtaget medverkar. Önskemål om anonymitet måste tillgodoses och respekteras. Om man ser till andra urfolks riktlinjer så är anonymiseringen ett krav, att man ska få vara anonym om ställer upp och deltar. Från SSR:s perspektiv så är det traditionsbäraren som själv ska få bestämma det men förbundet uppmanar kunskapsbärarna att inte vara det.

Individens personuppgifter måste då anonymiseras så pass mycket att det blir svårt att räkna ut vem det är. Det räcker inte med att skriva en 39-årig manlig renskötare från en liten namngiven by i Västerbottens inland. Den sociala kunskapen om varandra är så pass hög att andra personer ändå kommer att kunna räkna ut vem det är. Ett alternativ kan vara att skriva renskötare mellan 30–40 år från Västerbotten. Det blir genast svårare att avgöra vem det är eftersom urvalsgruppen utökats betydligt. Det insamlade materialet måste också anonymiseras, dvs man måste gå igenom materialet och se till att det inte finns andra uppgifter som avslöjar vem det är.

Kostnader för avsättande av tid, utrustning, resor med mera

När SSR väljer att delta i projekt så ska inte organisationens budget belastas negativt. Undantaget är om SSR har valt att delta i projektet med egen finansiering, som bland annat kan bestå av eget arbete i projektet, exempelvis ställa upp på intervjuer, läsa rapporter, projektmöten. Projektet ska täcka

arvoden till styrelsemedlemmar och lönekostnader för de tjänstemän som deltar, om parterna inte kommit överens om annat i FPIC. Merkostnader som resor, workshops etc. ska täckas av projektet.

SSR:s har i dessa riktlinjer även valt att lyfta upp hur ev. privatpersoner som deltar i projekt som SSR medverkar i ska kompenseras ekonomiskt. Vid fältarbete uppstår ofta kostnader och det brukar aldrig vara några direkta problem för projekt att täcka kostnader som helikopterlyft, renfoder, analyser etc. sådana kostnader har en tydlig prislapp. Däremot mer dolda kostnader, t ex. om man får möjlighet att följa med ut på skoter, t ex vem står för bensinen, är en kostnad som en projektansvarig ytterst sällan tänker på, men som i syvende och sist kan bli en omfattande merkostnad för renskötaren, speciellt om det är flera projektarbetare eller om det är en projektarbetare som följer med flera gånger. Det är inte renskötaren som bett hen följa med utan vice versa.

En annan fråga som måste hanteras är; vem täcker den kostnad av arbetstid som uppstår för den som är kunskapsbärare i projektet. Kunskapsbäraren avsätter sin tid (arbetstid) för att möta forskaren. Tid som hade kunnat användas till annat lönearbete. Den tiden, att man som same, ska ställa upp gratis på intervjuer, är sedan länge förbi. Om en kunskapsbärare avsätter tid för intervjuer ska den tiden ersättas med arvode. Det här handlar också om att forskare och kunskapsbärare ska mötas på jämställda villkor, och att båda har betalt för att mötas är en grundförutsättning. Det ska regleras i ett avtal redan innan intervjun genomförs. Projektet betalar alltså för den avsatta tiden för tex intervjun och inte för kunskapen. När det handlar om regelrätta samtal/intervjuer är det lättare att hitta ersättningsnivåer eftersom man kan utgå från t ex. vad dagtraktamentet för styrelsearbetet inom SSR är.

Om en projektarbetare deltar i det vardagliga arbetet, så kallade deltagande observationer, så ska det inte bli en merkostnad för den individ hen är med, samtidigt som kunskapsbäraren bör ersättas för att hen väljer att låta en forskare vara med. När det blir tal om deltagande observationer är det svårare att komma med förslag på vilken nivå, ersättningen bör ligga. Det behöver avtalas mellan traditionsbärare och forskare. Det kan också vara så att informanten inte vill ha ersättning eftersom hen får arbetskraft genom projektarbetaren. Det ligger under projektets ansvar att lyfta dessa frågor med kunskapsbäraren innan man inleder sitt arbete.

Samtliga kostnader ovan ska projektet täcka. Att ta emot en forskare/projektarbetare ska aldrig bli en ekonomisk förlustaffär för individen/renskötaren, även om projektändamålet är gott.

Insamlad kunskap

I FPIC ska det tydligt framgå hur det insamlade materialet, källmaterialet, ska hanteras. De som har ställt upp på att dela med sig av sin kunskap, ska ha rätt att få ta del av materialet, antingen som ljudfil eller som transkriberad kopia. Kunskapsbärarna ska ha rätt att ta del av materialet för att kunna kontrollera att de uttryckt sig på ett tydligt sätt, samt om de vid genomlysning bedömer att vissa delar av det inspelade samtalet behöver kompletteras. För projektet är det här en fördel eftersom kunskapsbärarna då engagerar sig vidare och väljer att ta ansvar även efter det att samtalet/en har genomförts. Eventuella missförstånd och felaktigheter i materialinsamlandet kan således undvikas, och resultaten nyanseras ytterligare.

Att låta kunskapsbäraren läsa igenom materialet är således en kontroll av att man samlat in ett material som stämmer med de berördas kunskaper. När en kunskapsbärare läst igenom sitt material kan det uppstå situationer, där denne sedan meddelar att det insamlade materialet inte får användas i forskningsprojektet av olika orsaker. Projektarbetarna måste respektera kunskapsbärarens beslut, även om det innebär att ett värdefullt material går förlorat. Det är därför viktigt att det regleras i FPIC att SSR och kunskapsbärarna kan välja att avsluta projektet, så att alla parter vet vad som gäller i en sån situation. Om en kunskapsbärare meddelar att materialet inte får användas ska materialet förstöras på ett sådant sätt att det inte längre finns kvar i någon form. Det är ytterst sällsynt att denna situation uppstår, men ändå likafullt viktigt att det regleras i ett avtal utifall att man hamnar där.

SSR ska också få information om vad som kommer att hända med det insamlade källmaterialet efter genomfört och avslutat projektarbete. I de projekt som SSR väljer att medverka i ska källmaterialet arkiveras enligt arkivlagen på redan etablerade arkiv. SSR accepterar inte att källmaterialet arkiveras i någon privatpersons källare eller liknandelokal. I samband med arkivering ska man sätta upp riktlinjer om hur materialet får hanteras av andra. Arkiven måste förhålla sig och respektera riktlinjer för hur materialet får hanteras om sådana finns då materialet lämnas in.

I samband med samtalet/intervjun ska man upprätta ett kontrakt med kunskapsbäraren där det framgår tydligt hur;

- Namn, ålder och bostadsort
- Datum för när samtalet/intervjun genomförs?
- Hur materialet ska användas?
- Om materialet får användas i andra uppdrag?
- Var materialet ska arkiveras efter genomfört projekt?
- Hur materialet ska hanteras om man kunskapsbäraren väljer att avsluta samarbetet?
- Att kunskapsbäraren har rätt till kopior av eventuella utskrifter och ljudfiler
- Projektets kontaktuppgifter
- Undertecknas av båda

Dessa kontrakt ska etableras oavsett om intervjun genomförs med en representant för SSR eller privatperson som är medlem i någon av SSR:s medlemskommuner eller sameföreningar.

Det samiska språket

Enligt SSR:s värdegrund är det samiska språket av stor betydelse. I språket finns en stor del av kulturen, och därför är det viktigt för SSR att språket värnas i projekt, även om inte projektet är av språklig inriktning. Språkhanteringen blir därför en självklar del i organisationens riktlinjer. Om man ska få fram nyanser om det samiska samhället kan det vara av stor relevans att samtalen/intervjuerna med kunskapsbärarna genomförs på samiska. För forskarna kan kravet om att samtalen/intervjuerna ska genomföras på samiska kännas som något nytt, främmande och svårarbetat krav. Att samtalen/intervjuerna görs på urfolksspråk är redan idag vanligt förekommande i Canada och Nya Zeeland, så med detta krav väljer SSR att följa redan inarbetade riktlinjer. Den kunskapsbärare som väljer att träffa projektarbetaren ska kunna välja vilket språk, samtalet/intervjun ska genomföras på, även om det innebär att man måste arbeta med tolk. För en del samer, vilket gäller för många urfolk, är det lättare att uttrycka sig på sitt modersmål än på det språk man lärt sig senare i livet. Om man som projektarbetare väljer att anpassa sig till det språk som kunskapsbäraren vill genomföra samtalet på, så kan man i hög utsträckning räkna med att intervjun kommer att innehålla mer information, än om den genomförs på ett språk som kunskapsbäraren inte känner sig bekväm med. Många renskötande samer kommunicerar renskötsel på samiska och har inte ett lika väl utvecklat ordförråd på svenska för att förklara renskötsel. Det säger sig själv då att materialinsamlingen blir lidande, om kunskapsbäraren inte är van att prata renskötsel på svenska.

Samiska ord

Det samiska språket är viktigt i den värld som SSR i. Ett ord är så mycket mer än bara ett ord. Ett samiskt ord kan innehålla så mycket information som är svårt att återge på svenska. Det kan ofta behövas många svenska ord för att ge en beskrivning av vad som menas, samtidigt är det likafullt svårt att förklara ordet precist. Det blir en kunskapsförlust. Det är därför viktigt att de samiska orden återges i löptexten som projektarbetaren producerar och förklarar ordet på svenska eller engelska inom parentes eller i en fotnot. Det innebär att andra samisktalande personer som läser rapporten vet exakt vad som menas när de läser det samiska ordet, samtidigt som orden bevaras för efterkommande.

Det här är vanligt förekommande när man arbetar med urfolk, att urfolksspråket har ord och begrepp som inte finns på majoritetsspråket och därför ska originalordet finnas med i löptexten. Vid

översättningar försvinner ofta mycket av ordets nyanser. (Grenier, 1998 s 35–37). För SSR är det viktigt att originalorden bevaras, synliggörs och värdesätts av forskning, eftersom de återger en viktig del av den samiska kulturen. Det är också att respektera traditionsbärarnas kunskaper.

Samisk ortografi

För SSR är det viktigt att den samiska ortografin används och synliggörs. Vid användandet av namn på platser, sjöar och fjäll etc., ska den samiska ortografin användas i artiklar, rapporter, avhandlingar etc. Att hänvisa till att man inte vet de samiska ortsnamnen är inte ett giltigt skäl, eftersom lantmäteriets kartdatabas utökas med samiska plats och ortsnamn hela tiden. För det samiska samhället är det av stor betydelse att de samiska namnen används, dels för att visa på att det är i samiskt område, synliggöra det samiska till läsaren, samt att det samiska namnet kan ge information till en annan same. Det svenska namnet kan sättas inom parentes, i en fotnot eller i en ortsnamnförteckning längst bak i dokumentet.

Sammanfattning på samiska

I de projekt som SSR väljer att delta i ska varje artikel, rapport etc. ha en sammanfattning på samiska. Det för att modersmålstalande ska kunna ta del av forskningen på sitt modersmål, om än så bara i en kort sammanfattning. Det är viktigt för SSR att synliggöra och stärka språket.

Återkoppling till de berörda/SSR

SSR:s återkopplingskrav har sin utgångspunkt i att de som har ställt upp i projektet ska få ta del av resultaten. De ska få veta vad det blev av det projekt som de valde att delta i. Det är viktigt för SSR att kunna visa till sina medlemmar vad det blir för slutresultat av de projekt som organisationen väljer att medverka i. SSR och dess medlemmar delar inte bara med sig av sin kunskap längre utan vill ha något tillbaka, som kan bidra till utveckling- och/eller förändringsarbete.

Återkoppling handlar också om att förmedla kunskapen till dem det berör, att minska gapet mellan projektarbetarna och de berörda. Om man t ex deltar i ett utfodringsprojekt, har även kunskapsbärarna mycket att vinna på om de får ta del av resultaten. Frågetecken och funderationer som de kanske har till följd av den erfarenhet de samlat på sig genom årens lopp, kanske kan besvaras genom projektet. Andra som kanske inte har lika stor erfarenhet om t ex. utfodring kan på så sätt lära sig av andras erfarenheter.

Vad som är återkoppling kan uppfattas olika. Att de som beforskas ställer krav på att få ta del av resultaten är fortfarande något nytt och obekant för många forskare. De vet inte riktigt hur man ska förhålla sig till det kravet och vad som är att räkna som bra återkoppling. Vad som är en bra återkoppling är också väldigt individuellt, för en del kan det räcka med att man skickar slutresultatet till dem det berör, medan andra vill att projektgruppen gärna ska återvända till lokalsamhället och presentera resultaten muntligen för dem samt lämna kopior på artiklar/avhandlingar etc. Eftersom forskning/projekt skiljer sig mycket åt från varandra, så kan den också vara olika svår att förstå. En humanistisk artikel som är skriven på svenska kan vara relativt lätt att tillgodogöra sig för läsaren, medan en naturvetenskaplig artikel skriven på engelskt fackspråk, kan vara mycket svår att ta till sig. Ett minimikrav på återkoppling är att slutresultatet ska skickas till SSR och de informanter som ställt upp i projektet samt att en eller fler presentationer ska hållas för lokalsamhällena. Återkopplingskravet ska regleras i FPIC.

Käll- och litteraturförteckning

Käll- och litteraturförteckningen redogör för vilka källor och litteratur som legat till grund för utvecklande av SSR:s forskningsriktlinjer.

- Drugge, Anna-Lill (red.) 2016. Ethics in Indigenous research: Past experiences – future challenges. Vaartoe. Umeå
- Grenier, Loïuse. 1998. Working with indigenous knowledge – A guide for researchers. Ottawa.
- Kuokkanen, Rauna. 2008. From research as colonialism to reclaiming autonomy – Towards a research ethics framework in Sápmi. – Sáme- ja álgoálbmotdutkanat etihkka, pp.48–63
- Kuokkanen, Rauna. 2000. Towards an “Indigenous paradigm” from a Sámi perspective – The Canadian Journal of Native Studies 20.
- Myrvold, Marit. 2002. Knocking on heaven’s door - Samisk forskning og forskningsetikk: Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Oslo: De nasjonale forskningsetiske komitéer.
- Nagell Wislöff, Hilde. 2008. General principles of research ethics in the social sciences of research ethics in the social sciences, law and the humanities. Ethics in Sámi and Indigenous research – report from a seminar in Kárásjohka, nov 23–24/2006. Sami Instituhtta 1/2008
- Nordin Jonsson, Åsa. 2011. Ethical guidelines for the documentation of árbediehtu, traditional knowledge. - Working with traditional knowledge: Communities, Institutions, Information System, Law and Ethics. (ed. Porsanger, Jelena & Guttorm, Gunvor) Diedut 1/2011. Sámi allaskuvla.
- Olsen, Torjer A. 2016. Responsibility, reciprocity and respect. On the ethics of (self-) representation and advocacy in Indigenous studies - Drugge, Anna-Lill (red.) 2016. Ethics in Indigenous research: Past experiences – future challenges. Vaartoe. Umeå
- Porsanger, Jelena. 2006. Ethical conduct in research involving Indigenous people: General considerations. Ethics in Sámi and indigenous research; a report from a seminar in Kárásjohka, nov 23-24/2006. Sami Instituhtta 1/2008
- Sköld, Peter & Stoor, Krister (red.) 2012. Långa perspektiv – samisk forskning och traditionell kunskap. Vaartoe – Umeå universitet. Umeå
- Tuhiwai Smith, Linda. 1999. Decolonizing methodologies: research and Indigenous people. Zed. London

Källor på internet:

- <http://acuns.ca/wp-content/uploads/2010/09/EthicsEnglishmarch2003.pdf> 20190112
- http://www.afn.ca/uploads/files/fn_ethics_guide_on_research_and_atk.pdf 20190112
- <https://nwtresearch.com/sites/default/files/doing-research-in-the-northwest-territories.pdf> 20190115
- https://fnigc.ca/sites/default/files/ENpdf/RHS_General/rhs-code-of-research-ethics-2007.pdf 20190115
- <http://www.mfnerc.org/wp-content/uploads/2014/03/Ethical-Research-in-Manitoba-First-Nations.pdf> 20190115
- <https://www.nvit.ca/docs/ethics%20of%20aboriginal%20research.pdf> 20190115
- <https://www.uvic.ca/hsd/research/igovprotocol.pdf> 20190119
- <http://www.sixnations.ca/admResearchEthicsProtocol.pdf> 20190119
- [http://www.hrc.govt.nz/sites/default/files/Guidelines%20for%20HR%20on%20Maori-%20Jul10%20revised%20for%20Te%20Ara%20Tika%20v2%20FINAL\[1\].pdf](http://www.hrc.govt.nz/sites/default/files/Guidelines%20for%20HR%20on%20Maori-%20Jul10%20revised%20for%20Te%20Ara%20Tika%20v2%20FINAL[1].pdf) 20190120
- <https://www.cbu.ca/indigenous-affairs/unamaki-college/mikmaq-ethics-watch/> 20190120
- https://ruor.uottawa.ca/bitstream/10393/30411/1/2010_Ethics_FactSheet9.pdf 20190120
- <https://www.sapmi.se/vart-arbete/policydokument/SSR:s-stadgar/> 20190218
- <https://www.sapmi.se/vart-arbete/policydokument/njunjus/> 20190218

Bilaga 1.

Checklista

Checklistan är en överskådlig sammanställning av vilka frågor/punkter som SSR tar hänsyn vid avgörande om samverkan vid forskningsprojekt samt vilka krav som SSR ställer på forskarna när organisationen väljer att medverka i projekt.

Interna analysfrågor vid bedömning av projektbeskrivningar

- Vems forskning/projekt? Vem genomför forskningen/projektet?
- Vem har nytta av det? Vems intressen?
- Varför vill de att vi ska delta i projektet?
- Varför ska vi delta?
- Vad har vi möjlighet att påverka upplägget/innehållet av forskningen/projektet?
- Vad ska projektet resultera i?
- Vilka krav kan vi ställa?
- Vilka teorier och metoder ska användas i projektet?
- Vad händer med källmaterialet? Vem äger det?
- Vad ska vi ha för krav på återkoppling?
- Vad händer om vi inte blir nöjda med projektresultatet?
- Vilka möjligheter finns det att kliva av projektet, om det frångår gemensamma överenskommelser?
- Är vi bara pynt?

Ytterligare frågor/punkter som ska ligga till grund för samarbetsavtal mellan SSR och berörd institution/organisation etc. så kallad FPIC

En del av frågeställningarna upprepas.

- Projektnamn:
- Finansiering av projektet?
  - Svar:
- Vad är syftet med projektet?
  - Svar:
- Hur stämmer syftet överens med SSR:s värdegrund?
  - Svar:
- Vilka positiva samt negativa effekter kan eventuellt deltagande i projektet få för SSR och dess medlemmar?
  - Svar:
- Hur kan man avbryta samarbetet/deltagandet i projektet? Vilka konsekvenser får det i så fall för SSR?
  - Svar:
- Kontaktperson/er för projektet?
  - Svar:
- Vilka metoder kommer att användas?
  - Svar:
- Vilka teorier kommer att användas?
  - Svar:
- Ersättning till SSR?
  - Svar:
- Arvodering av informanter/kunskapsbärare?

- Svar:
- Vilket språk kommer att användas i projektet?
  - Svar:
- Hur sker återkopplingen av resultaten till SSR och dess medlemmar?
  - Svar:
- Hur hanteras källmaterialet? Hur kommer det att bevaras i framtiden? Och vilka har tillgång till det?
  - Svar:

Ort och datum

Ort och datum

Ansvarig SSR

Projekt/forskningsansvarig